

Stf justitieombudsmannen
Stefan Holgersson

Anmälan mot Kriminalvården, anstalten Högsbo, om att en manlig anställd närvarat då en kvinnlig intagen lämnat urinprov och att den intagne inte fått övervaka hanteringen av provet

Beslutet i korthet: En manlig anställd närvarade när en kvinnlig intagen lämnade ett urinprov naken, utan att bevittna själva provtagningen. JO uttalar att en manlig kriminalvårdare överhuvudtaget inte bör närvara vid en sådan undersökning, om det för den intagne inte står helt klart att denne saknar möjlighet att se när provet lämnas. Enligt anmälan uppfattade den intagna att den manliga anställda såg henne naken. Även om JO inte finner tillräcklig anledning att uttala någon kritik, framstår sätter som provtagningen genomfördes på därmed som mindre lämpligt.

Anmälan

I en anmälan till JO framförde AA klagomål mot Kriminalvården, anstalten Högsbo. Hon beskrev bl.a. följande. När hon lämnade ett urinprov den 19 juli 2025 var en manlig kriminalvårdare närvarande och såg henne naken. Hon fick inte se urinprovet när hon bad om det.

Utredning

JO hämtade inledningsvis in viss skriftlig dokumentation. Kriminalvården uppmanades därefter att yttra sig över det som AA fört fram i anmälan om genomförandet av urinprovtagningen, särskilt om att en manlig anställd närvarade vid denna och att hon inte fick övervaka hanteringen av urinprovet. I sitt remissvar anförde Kriminalvården, genom stf regionchefen i region Väst, i huvudsak följande:

Utredning

[...]

Uppgifter om sakförhållandena har hämtats in från anstalten Högsbo där bl.a. följande framkommit.

Efter samtal med BB och CC har framkommit att de bägge kommer ihåg händelsen. Det var en permittent från anstalten Sagsjön som hade anmälningsplikt med drogkontroll. Kontrollen genomfördes av BB (man) och CC (kvinna). Det var CC som visuellt kontrollerade att urinen kom från rätt ställe under provlämningen och hade översyn på den nakna klienten. BB visiterade AA:s kläder och hade ingen översyn på den nakna klienten vilket bekräftas av CC. BB kontrollerade därefter urinen med urinsticka för att se

utfallet, vilket visade positivt. BB visade också den positiva urinprovsstickan för klienten. Klienten ville då göra om testet, men då stickan visade tydligt resultat fanns ingen anledning till nytt urinprov. BB och CC bekräftar att klienten också kunde se när BB hällde över urinprovet i röret och märkte den med identifikationsdata.

Författningsbestämmelser

Av 1 kap. 4 § Fängelselagen (2010:610), FäL, framgår att varje intagen ska bemötas med respekt för sitt människovärde och med förståelse för de särskilda svårigheter som är förenade med frihetsberövandet.

Av 1 kap. 6 § FäL framgår att verkställigheten inte får innebära andra begränsningar i den intagnes frihet än som följer av denna lag eller som är nödvändiga för att ordningen eller säkerheten ska kunna upprätthållas.

En kontroll- eller tvångsåtgärd får endast användas om den står i rimlig proportion till syftet med åtgärden. Om en mindre ingripande åtgärd är tillräcklig ska den användas.

Av 8 kap. 6 § FäL framgår att en intagen är, om inte annat motiveras av medicinska eller liknande skäl, skyldig att på begäran lämna urin-, utandnings-, saliv-, svett-, blod- eller hårprov för kontroll av att han eller hon inte är påverkad av alkohol, narkotika, något annat berusningsmedel, något sådant medel som avses i 1 § lagen (1991:1969) om förbud mot vissa dopningsmedel eller någon sådan vara som omfattas av lagen (1999:42) om förbud mot vissa hälsofarliga varor.

Av 8 kap. 7 § FäL framgår bl.a. att en kroppsvisitation eller kroppsbesiktning inte får utföras eller bevitnas av någon av motsatt kön som inte är läkare eller legitimerad sjuksköterska. Detta gäller dock inte:

1. en kroppsvisitation som avses i 5 §,
2. en kroppsvisitation som enbart innebär att föremål som en person bär med sig undersöks,
3. en kroppsvisitation med metalldetektor eller liknandeteknisk anordning, eller
4. en kroppsbesiktning som enbart innebär att andra prov än urinprov tas enligt 6 §.

Om det är nödvändigt får en kroppsvisitation eller en kroppsbesiktning av en man utföras eller bevitnas av en kvinna även i andra fall än som avses i första stycket.

I avsnitt 9.4.3. i Kriminalvårdens säkerhetshandbok framgår bl.a. att den intagne ska ges möjlighet att iaktta när urinprovet hålls i provrör och märks upp med identifikationsdata.

Kriminalvårdens bedömning

Som framgår ovan så får en kroppsvisitation eller kroppsbesiktning inte utföras eller bevitnas av någon av motsatt kön som inte är läkare eller legitimerad sjuksköterska såvida det t.ex. inte avser en kroppsvisitation som enbart innebär att föremål som en person bär med sig undersöks. Anstalten har redogjort för den aktuella händelsen där två kriminalvårdstjänstemän var närvarande och att den kvinnliga personalen, CC, var den som visuellt kontrollerade att urinen kom från rätt ställe under provtagningen och hade översyn av AA under urinprovstagningen. Den manliga personalen BB visiterade enbart AA:s kläder och hade ingen översyn av AA under urinprovstagningen.

BB kontrollerade därefter urinen med urinsticka för att se utfallet, vilket visade positivt. BB visade också den positiva urinprovsstickan för AA. BB och CC har vidare bekräftat att AA också kunde se när BB hällde över urinprovet i röret och märkte den med identifikationsdata.

Kriminalvården finner inte anledning att ifrågasätta de uppgifter BB och CC lämnat. BB har förvisso varit närvarande under urinprovstagningen genom att han visiterat AA:s kläder men det framgår inte att han närvarat på ett sådant sätt att han övervakat urinprovstagningen och inte heller sett AA naken som det påstås. AA har vidare fått se den positiva urinprovstickan samt när hennes urin hölls över i provröret och märktes med identifikationsdata. Kriminalvården anser därför att hanteringen av det aktuella urinprovet skett i enlighet med gällande regelverk.

AA fick tillfälle att kommentera remissvaret.

Rättslig reglering

Kriminalvården har i huvudsak redogjort för relevant rättslig reglering. Jag vill för egen del tillägga följande.

Av 23 § fängelseförordningen (2010:2010) framgår, såvitt här är relevant, att vid kroppsbesiktning ska den som kontrolleras visas all den hänsyn som omständigheterna medger. Besiktningen ska om möjligt utföras i närvaro av en annan person än den som genomför kontrollen samt utföras med beaktande av så stor enskildhet som omständigheterna medger och, om möjligt, i ett enskilt utrymme.

Bedömning

Av utredningen framgår att en manlig kriminalvårdare närvarade när AA lämnade ett urinprov naken den 19 juli 2025. Enligt remissvaret såg han inte själva provtagningen, utan visiterade endast AA:s kläder och kontrollerade provet efteråt. Jag ifrågasätter visserligen inte detta. I strikt mening verkar alltså urinprovtagningen inte ha skett i strid med 8 kap. 7 § fängelselagen (2010:610), där det framgår att en sådan undersökning av en kvinna inte får utföras eller bevitnas av en man som inte är läkare eller sjuksköterska. Med hänsyn till syftet bakom bestämmelsen bör emellertid enligt min mening en manlig kriminalvårdare överhuvudtaget inte närvara, om det för den intagne inte står helt klart att denne saknar möjlighet att se när provet lämnas. Enligt anmälan uppfattade AA att den manliga anställda såg henne naken. Även om jag inte finner tillräcklig anledning att uttala någon kritik mot anstalten, framstår sättet som provtagningen genomfördes på därmed som mindre lämpligt.

Enligt remissvaret fick AA se när urinprovet hölls i provrör och märktes med identifikationsdata. Här står alltså uppgift mot uppgift. Ytterligare utredningsåtgärder framstår inte som motiverade. Det som har kommit fram ger därför inte anledning till kritik heller i den delen.

Det som AA i övrigt har fört fram föranleder inga uttalanden från min sida.

Ärendet avslutas.

Beslutet har fattats av stf JO Stefan Holgersson. Dokumentet har fastställts digitalt och har ingen underskrift.

Rättssakkunniga Emma Söderberg Majanen har föredragit ärendet och tf. byråchefen Jörgen Buhre har deltagit i beredningen.